

Проскурін І.

– магістрант II курсу російсько-українського відділення філологічного факультету Донбаського державного педагогічного університету

Маторіна Н.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету

УДК 81:141.78

ЛІНГВОФІЛОСОФІЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

У статті вміщено інформацію щодо дослідження мови в філософії постмодернізму, зокрема йдеться про лінгвофілософію постструктуралізму як теоретичну передумову лінгвофілософії постмодернізму. Акцентується, що структуралізм і постструктуралізм та постмодернізм збагатили мовознавчі дослідження новими методами вивчення мови, зокрема методами математики та логіки. Висновковується, що постструктуралізм та постмодернізм можна розглядати в аспекті формування спільних лінгвофілософських ідей.

Ключові слова: структуралізм, постструктуралізм, філософія мови, лінгвофілософія, постмодернізм, лінгвофілософська концепція.

Проскурин И.

– магістрант II курса русско-украинского отделения филологического факультета Донбасского государственного педагогического университета

Маторина Н.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

ЛИНГВОФИЛОСОФИЯ ПОСТМОДЕРНИЗМА

В статье представлена информация об исследовании языка в философии постмодернизма, в частности речь идет о лингвофилософии постструктурализма как теоретическом источнике лингвофилософии постмодернизма. Подчеркивается роль структурализма и постструктурализма, а также постмодернизма в обогащении лингвистических исследований новыми методами изучения языка, в том числе методами математики и логики. Доказывается, что постструктурализм и постмодернизм можно рассматривать с точки зрения формирования общих лингвофилософских идей.

Ключевые слова: структурализм, постструктурализм, философия языка, лингвофилософия, постмодернизм, лингвофилософская концепция.

Proskurin I.

– Master's Degree Programme Student, Department of Russian and Ukrainian Languages, Faculty of Philology, Donbas State Teachers' Training University

Matorina N.

– Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Department of Germanic and Slavonic Linguistics, Donbas State Teachers' Training University

LINGUOPHILOSOPHY OF POSTMODERNISM

The paper contains the information on language studying in philosophy of postmodernism, in particular it refers to linguophilosophy of post-structuralism as a theoretical prerequisite of linguophilosophy of postmodernism. It is emphasized that structuralism and post-structuralism and postmodernism have enriched linguistic researches with new methods of language learning, in particular the mathematical and logical methods. It is concluded that post-structuralism and postmodernism can be considered in the aspect of forming common linguophilosophical concepts.

Key words: *structuralism, post-structuralism, philosophy of language, linguophilosophy, postmodernism, linguophilosophical concept.*

Постановка проблеми. Звертаючись до проблем мови, постструктуралізм та постмодернізм можна розглядати в аспекті формування спільних лінгвофілософських ідей.

Аналіз останніх досліджень. Постструктуралізм, або неоструктуралізм, є філософсько-методологічним підходом, що зображує дійсність текстуалізованою. Класичними в цій галузі є дослідження «Фрагменти мови закоханого» Ролана Барта [1], «Симулякри і симуляція» та «Фатальні стратегії» Жана Бодрієра [2; 3], «Про граматологію», «Мовлення і феномени», «Письмо і відмінність» та «Позиції» Жака Дерріда [4; 5], «Вступ до правдоподібного» Цветана Тодорова [7], «Археологія знання» та «Слова і речі. Археологія гуманітарних наук» Мішеля Фуко [8].

Метою пропонованої статті є дослідження лінгвофілософії постструктуралізму як теоретичної передумови лінгвофілософії постмодернізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Постмодернізм є продуктом постіндустріальної епохи. Відокремити поняття *постструктуралізм* і *постмодернізм* досить складно, бо постструктуралізм певною мірою є результатом реалізації постмодерністських інтенцій стосовно тексту, мови, знакової діяльності людини; творцями обох світоглядних напрямів визнають одних і тих самих мислителів (Ролан Барт, Жак Дерріда, Жіль Дельоз, Жан Бодрієр, Цветан Тодоров). Дослідники постструктуралізму й постмодернізму стверджують про вплив на ці напрями структуралізму, ніцшеанства (дослідження Жіля Дельоза «Ніцше і філософія»), фрейдизму й марксизму («Привиди Маркса» Жака Дерріда, «Відхилення від Маркса та Фройда» Жана-Франсуа Ліотара), при цьому не визначаючи їх самостійними напрями філософії та лінгвофілософії, які б мали свої чіткі програми.

Постструктуралізм і постмодернізм спрямовані на доведення неможливості існування власне філософії як такої, неспроможності напрацювання нового філософського стилю мовлення, який розглядався б як цілісна пояснювальна світоглядно-теоретична система.

Обидва напрями не претендують на створення універсальної філософської теорії. Складним є зв'язок постструктуралізму й

постмодернізму із структуралізмом. Постструктуралізм відкидає теоретико-методологічну спрямованість структуралізму на об'єктивне пізнання людини через формотворчі принципи символічної діяльності. Постструктуралісти не сприймали структуралістське розуміння об'єкта дослідження як готового продукту, непорушного, до якого можна застосувати таксономічний опис і моделювання. Увага транспонується з аналізу статичного знака з його значенням до динамічного процесу сенсовиявлення. Слово як мовний знак, окрім денотативних або предметних значень, має безліч плінних, змінних сенсоідеологій, яких набуває в контексті. Коннотації виникають у соціалізованих межах («письмо»). Сенсоідеології в межах письма впливають на сприйняття тексту, відбувається реконструкція денотативних значень; вони впливають на підсвідомість тих, хто оперує цими значеннями. У концепціях постструктуралізму мова виконує подвійну функцію: є засобом комунікації суб'єкта з іншим; дає можливість об'єктивізації внутрішнього світу; передує індивіду, схоплюючи в своїх картинах світу (топосах) дійсність, нав'язує її індивіду, що перебуває в полоні письма.

Постструктуралізм і постмодернізм багато чого запозичили у структуралізмові. Це, насамперед, оперування найважливішими поняттями, такими як системи, структури, елементи. Постструктуралізм поділяв структуралістичну за своїм базисом цікавість до мовних проблем. Культура в межах постструктуралізму є текстуальною діяльністю; прослідковується бажання співвіднести текст із свідомістю автора та читача; враховується час та епоха створення тексту.

Постструктуралізм і постмодернізм мають зв'язок із герменевтикою. Заперечуючи значення іманентного розуміння тексту, послідовники цих напрямів поділяють герменевтичний підхід до сприйняття тексту як інтерпретації, детермінації розуміння тексту завдяки культурному досвіду інтерпретатора.

Складними є стилістико-жанрові форми текстів постструктуралізму й постмодернізму. Вони мають філософський, науковий чи публіцистичний характер або ж поєднують усі ці стилі.

Попри те, що постструктуралізм і постмодернізм є неоднорідними явищами, вони мають спільне. Світ для них є текстом. Самосвідомість є сумою текстів, що взаємодіють з іншими текстами, які утворюють культуру. При цьому підхід до тексту, порівняно із структуралізмом, набуває змін. Для структуралістів текст – це твір; для постструктуралістів – потойбіччя тексту, пошук дискурсу. Об'єкт аналізу тексту – все, що поза межами структурного осмислення. Це контекст, вплив якого не розглядався структуралістами, що перебували у пошуку універсалій. Контекст для постструктуралістів є політичним, економічним, соціальним, психологічним впливом на текст. Крім контексту, постструктуралістів цікавить сукупність ознак, що визначають текст (динаміка, змінність тексту, яка не виявляється у структурному аналізі). Це те в тексті, що не зводиться до сегментного дихотомічного членування. Воно постає як нерозчленоване. Це те, що втілює

іраціональність.

Заперечення структурності в постструктуралізмі й постмодернізмі можна виразити наступними інтенціями: у розумінні людини першочерговими є несистемні, неструктурні явища: індивідуальні особливості психіки, воля витлумачуються через бажання як універсальну форму прагнення до комунікації; соціум та культура постають у виявленні стосунків «влада – підкорення»; для постмодернізму текст є одним з найважливіших понять. Дерріда наголошував: «У театральній нечитабельності, у темряві ночі, яка передує книжці, знак ще не відокремлений від сили. Він ще не є по суті знаком, у тому смислі, в якому ми його розуміємо, але він уже не є річчю, тим, що ми мислимо лише в його протиставленні знакові. Він не має тоді жодного шансу як такого стати написаним текстом або артикульованим словом; не має жодного шансу піднятися й роздутися над *energeia*, щоб накрити, згідно з гумбольдтіанським розрізненням, похмуру й об'єктивну незворушність *ergon*» [4, с. 382–383]. Саме в тексті проявляються тенденції підкорення владі й протест проти неї. Будь-які тенденції закладено вже в мові, за допомогою якої будується текст. При цьому жива природна мова, за Роланом Бартом, є носієм нульової міри (ступеню) письма, власною метамовою; вона самореференційна, і всі інші вияви письма сприймаються на її тлі. Об'єктивний світ завжди є структурованим за допомогою мовних засобів.

Запропоноване Деррідою поняття деконструкції (латина, *de* є префіксом скасування, *construction* – складання) є спробою розглянути систему понять, сформованих у знаковому просторі. Вона спрямована на рефлексію сфер, пов'язаних з мовою (філософія, література). Деконструкція має своїми об'єктами знак, мовлення, текст, контекст. Деконструкція тексту є розкладанням на елементарні форми за всіма планами (композиційним, стилістичним, психологічним), виявленням того, що належить контексту, а також того, що приховує автор (слід дискурсу влади).

Для постструктуралізму й постмодернізму стають важливими не структурні особливості тексту, що зближують його з іншими текстами (це було найсуттєвішим для структуралізму), а те маргінальне, що реалізується в ньому інтуїтивно; знак у постструктуралізмі й постмодернізмі не вказує на предмет, а свідчить про його відсутність. Знак є симулякром (французька, *simulacres*, від *simulation* – симуляція), який маскує відсутність актуального смислу, пропонуючи конотації.

Бодріяр постулює чотири історичні етапи перетворення знака на симулякр, які змінювалися від Ренесансу до сьогодення:

- знак, який позначає дійсність;
- знак, який спотворює, маскує дійсність;
- знак, який маскує відсутність дійсності;
- знак-фікція, не пов'язаний з дійсністю; знак і мова є простором, не пов'язаним з дійсністю; ставлення до метафізики та науки.

Постструктуралізм і постмодернізм мають намір подолати

універсальність новоєвропейської традиції, викрити їх як прояв волі до влади. Наука маніпулює свідомістю. Постмодернізм та постструктуралізм обстоюють принцип дисемінації (розсіювання) смислу, що означатиме закінчення влади одних смислів над іншими, викриття влади в її бажанні нав'язувати потрібні їй смисли, а через них – способи поведінки.

Постструктуралізм і постмодернізм продовжують самовизначення. Запропоновані ними інтенції дали змогу поглибити уявлення про межі розуміння мови і культури. Структуралізм як найпомітніша течія філософії мови 30-60-х років ХХ сторіччя збагатив світове лінгвофілософське вчення концепціями, що вплинули на розуміння мови (знакова природа мови, система, структура, елемент, значущість мовного елемента, рівні мовної системи, парадигматика, синтагматика, епідигматика, функції мови та мовних одиниць, синхронія, діахронія, статика, динаміка). Ці поняття дали змогу глибше зрозуміти організацію мови як іманентного об'єкта вивчення. Однак структуралісти не розглядали людський чинник у мові. Постструктуралізм, розвиваючись у зв'язку з постмодернізмом, звернувся до понять, які, впливаючи на мову, а через неї – на свідомість людини, перебувають поза її структурами. Нове сприйняття постструктуралізмом і постмодернізмом текстів культури дало змогу розширити уявлення про межі людини. Структуралізм і постструктуралізм збагатили мовознавчі дослідження новими методами вивчення мови, зокрема методами математики та логіки.

У **висновку** процитуємо наступний пасаж Мішеля Фуко з його розвідки «Слова і речі. Археологія гуманітарних наук»: «Починаючи зі стоїцизму система знаків у межах західного світу була троїчною, оскільки в ній розрізнялось означаюче, означуване і «випадок». Однак починаючи з XVII століття диспозиція знаків стає бінарною, оскільки вона визначається зв'язком означаючого та означуваного. В епоху Відродження організація знаків інша і більш складна: вона є троїчною, оскільки вона вдається до формальної форми міток, до змісту, на який вона вказує, і до подібностей, що пов'язують мітки з визначеними речами; але оскільки схожість є така ж форма знаків, як і їх зміст, три різні елементи цього розподілення перетворюються в одну фігуру. Ця ж диспозиція, разом із грою елементів, яку вона допускає, виявляється, в загальній формі, у практиці мови. Дійсно, мова існує спочатку в своєму вільному, першопочатковому бутті, у своїй простій матеріальній формі, як письмо, тавро на речах, як прикмета світу і як складова його найвиразніших фігур. У певному сенсі цей шар мови є єдиним і абсолютним. Але він відразу породжує дві інші форми мови, які його колоподібно оточують: вище цього шару розміщується коментар, який оперує попередніми знаками, але в новому використанні, а нижче – текст, примат якого, прихований під видимими для всіх знаками, передбачається коментарем. Звідси наявність 3-х рівнів мови, починаючи з неповторного буття мови. До кінця Відродження зникає ця

складна гра рівнів. І відбувається це двояким чином: оскільки фігури, безперервно розхитуються між одним і трьома термінами, приходять до бінарної форми, що роблять їх стійкими; і тому що мова, замість того щоб існувати як матеріальне письмо речей, набуває свого простору лише в загальному строї репрезентованих знаків. Ця нова диспозиція тягне за собою появу нової, до цього невідомої проблеми: дійсно, спочатку питання стояло так: як дізнатися, що знак насправді вказує на те, що він означає? На це питання класична епоха відповідає аналізом уявлення, а сучасна думка – аналізом сенсу і значення. І тим самим мова стає не чим іншим, як особливим випадком уявлення (для людей класичної епохи) або значення (для нас). Глибока суголосність мови і світу виявляється зруйнованою. Примат письма ставиться під сумнів... Речі і слова віднині розділені. Оку передбачено бачити, і тільки бачити, вуху – тільки чути. Завданням мови стає виказування того, що є, і вона вже не є чимось над те, що вона говорить. Так відбувається грандіозна перебудова культури, в історії якої класична епоха була першим, і, мабуть, найбільш значущим етапом, оскільки цей етап породжує нову диспозицію слів і речей, під владою яких ми досі перебуваємо, і оскільки саме він відділяє нас від культури, у якій не існувало значення знаків, тому що вони були розчинені в домінуючому значенні подібного, але в якому загадкове, одноманітне, нав'язливе, першопочаткове буття знаків мерехтіло у своєму безкінечному роздробленні. Ні в нашому знанні, ні в нашому мисленні не лишилось навіть спогадів про це буття, не лишилось нічого, крім, мабуть, літератури, та й у ній цей спогад проглядається як натяк, як щось опосередковане, а не безпосереднє. Можна сказати, що в якомусь сенсі «література», в тій формі, у якій вона склалась і визначилась на межі сучасної епохи, виявляє воскресіння живої суті мови там, де цього не очікували... [8, с. 143–145].

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо в поглибленому вивченні лінгвофілософських концепцій постмодернізму.

Література

1. Барт Р. Фрагменти мови закоханого. Переклад з франц. Марти Філь. Львів: Бібліотека журналу «І», 2006. 281 с.
2. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. Переклад з франц. В. Ховхуна. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 118 с.
3. Бодріяр Ж. Фатальні стратегії. Переклад з франц. Л. Кононовича. Львів: «Кальварія», 2010. 193 с.
4. Дерріда Ж. Письмо і відмінність. Переклад з франц. В. Шовхуна; наук. ред. перекладу О. Шевченко. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 602 с.
5. Дерріда Ж. Позиції. Бесіди з Анрі Ронсом, Юлією Крістевою, Жаном-Луї Удбіном, Гі Скарпетта. Київ: Дух і літера, 1994. 160 с.
6. Сосюр Ф. Курс загальної лінгвістики. Київ: Основи, 1998. 324 с.
7. Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе. Переклад з франц. Є. Марічева. Київ: Видавничий дім «Кієво-Могилянська академія», 2006. 165 с.
8. Філософія. Хрестоматія: навчальний посібник / за ред. Дротянко Л. Г., Матюхіної О. А., Онопрієнко В. І. Київ: Вид-во Національного авіаційного університету, 2009. 244 с.